

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Мигаль Б. К. Класова боротьба в українському селі навколо питань землеустрою (1921 – 1925 рр.) // Вісник Харківського університету. – 1969. – № 35: Історична серія. – Вип. 3. – Харків: Видавництво ордена Трудового Червоного Прапора державного університету імені О. М. Горького, 1969. – С. 20 – 27.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

КЛАСОВА БОРОТЬБА В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ НАВКОЛО ПИТАНЬ ЗЕМЛЕУСТРОЮ (1921—1925 рр.)

Б. К. Мигаль

Радянська історична наука значну увагу звертає на вивчення історії колгоспного будівництва, політичної і організаторської діяльності Комуністичної партії та Радянського уряду, спрямованих на соціалістичну реорганізацію сільського господарства у відбудовний період. Увага до цієї проблеми цілком закономірна і виправдана. Історія колгоспного будівництва в країні і, зокрема, на Україні знаходить все поглибленіше висвітлення у літературі останніх років. На жаль, цього не можна сказати про розробку питань, що розкривають процес відбудови сільськогосподарського виробництва після закінчення громадянської війни. Недостатньо досліджені проблеми піднесення економіки індивідуальних селянських господарств, залучення селянства до соціалістичного будівництва шляхом планового регулювання господарського життя села, а також організація всебічної державної допомоги селянству.

Останнім часом з'явилося багато робіт, в яких розглядаються вказані проблеми¹. В цих роботах у більшій чи меншій мірі поряд з основними питаннями визначених тем розглянуті і проаналізовані форми селянського землекористування та їх еволюція до суцільної колективізації. Однак автори майже не торкаються класової боротьби, яка проходила на селі на ґрунті землеустрою. Безумовно, питання соціалістичного землеустрою заслуговує на більшу увагу дослідників. Адже протягом ряду років землеустрій був засобом, спрямованим на піднесення сільськогосподарського виробництва, одним з шляхів до колективізації.

¹ «Історія селянства Української РСР», т. 1. розд. 3, К., «Наукова думка», 1967; Розвиток народного господарства Української РСР. 1917—1967, т. 1, розд. II—IV, К., «Наукова думка», 1967; М. И. Бахтин. Союз рабочих и крестьян в годы восстановления народного хозяйства. М., Соцэкгиз, 1961; П. П. Бачинський. Допомога радянської держави і робітничого класу селянству України у відбудові селянського господарства в 1921—1923 рр. Збірник наукових робіт аспірантів кафедр історії КПРС вузів УРСР. Вип. III, Вид-во Київськ. ун-ту, 1958; В. П. Денилов. Земельные отношения в советской доколхозной деревне. «История СССР», 1958, № 3; Його ж. Создание материально-технических предпосылок коллективизации сельского хозяйства. М., 1957; П. М. Денисовець. Диференціація селянства України в умовах непу та її вплив на виробничу кооперацію села (1921—1929 рр.). «Український історичний журнал», 1968, № 1; А. И. Калмыков. О некоторых вопросах расслоения советской деревни в годы восстановительного периода (1921—1925 гг.). Вестник МГУ, серия IX, 1960, № 3; С. П. Трапезников. Исторический опыт КПСС в социалистическом преобразовании сельского хозяйства. М., Госполитиздат, 1959; И. Трифонов. Очерки классовой борьбы в СССР в годы нэпа. М., 1960; З. П. Шульга. Підготовка суцільної колективізації на Україні. К., 1960.

В цій статті робиться спроба визначити класові позиції сільської бідноти, середняків і куркулів в питанні землеустрою і показати хід боротьби навколо нього в українському селі у відбудовний період.

* * *

У ході соціалістичної революції трудяще селянство України одержало від Радянської влади близько 15 млн. дес. поміщицької, державної, удільної та церковної землі. Одноразово за рішенням Рад та комітетів незаможного селянства проводилася конфіскація земельних лишків у великих куркульських господарствах.

Ліквідувавши поміщицькі господарства, Радянська влада дала можливість мільйонам селян позбавитися злиднів, експлуатації і постійної загрози вимирання. У країні почався інтенсивний процес осереднювання села.

Після закінчення громадянської війни перед Радянською державою постали нові завдання: відбудувати зруйноване господарство, створити базу для корінних соціалістичних перетворень як у промисловості, так і в сільському господарстві. Виходячи з конкретної обстановки, що склалася у радянських республіках, Комуністична партія поставила завдання відбудови сільського господарства, базуючись на індивідуальних селянських господарствах¹.

Розорене війною сільське господарство країни переживало катастрофічний спад. Щоб піднести його економіку, необхідно було відшукати матеріальні засоби і кошти, змінити економічну політику часів громадянської війни на нову політику і забезпечити зміцнення політичного союзу між робітничим класом і селянством.

Розгорнуті рішення, спрямовані на виконання цих завдань, схвалив X з'їзд РКП(б).

Одним з реальних засобів, який мав привести до поліпшення економічного становища селянських господарств, ставав землеустрій.

Розподіл конфіскованої поміщицької і лишків куркульської землі на Україні в основному було закінчено до середини 1922 р. Тепер перед основною масою селянства постало завдання: освоїти одержану землю, ввести її в господарський обіг. При існуючій земельній плутанині і далекоземеллі для великої кількості безкінних і безреманентних господарств це виявилось неможливим. Необхідно було ліквідувати хиби в землекористуванні, щоб забезпечити економічний розвиток малоземельної бідноти та здешевити собівартість продуктів виробництва. Ініціативу в розв'язанні цих питань взяла на себе держава диктатури пролетаріату. В низці законів Всеукраїнських з'їздів Рад і Сесій ВУЦВКу були чітко визначені порядок і строки проведення землеустрійних робіт на території республіки².

¹ Див. В. І. Ленін. Твори, т. 31, стор. 453.

² Див. «Землеустройство». Сборник руководящих статей и руководящих правил государственных распоряжений по вопросам землеустройства. Одесса, Изд-во научно-технического бюро при союзе «Всеработземлес», 1924.

Більш детально питання про заходи Радянського Уряду, спрямовані на розв'язання землеустрою, запровадження прогресивних форм землекористування та загальні наслідки проведеної роботи, розглянуто в статті «Велика Жовтнева соціалістична революція і землеустрій селянських земель на Україні», вміщеній у Республіканському міжвідомчому науковому збірнику «Питання історії народів СРСР», 1967, № 5.

В учбовому посібнику «Історія Української РСР», т. 2, («Наукова думка», К., 1967) на стор. 204 помилково вказано, що початок землеустрійним роботам на селянських землях поклала резолюція VIII Всеукраїнського з'їзду Рад (січень 1924 р.) і що землеустрій здійснювався на Україні протягом 1924—1925 рр. Фактично землеустрійні роботи на надільних селянських землях з метою усунення череззсмуження і далекоземелля розпочалися одночасно з розподілом поміщицької земельної власності і не припинялися до проведення суцільної колективізації.

Виходячи з завдань соціалістичного будівництва і інтересів п важної більшості сільського населення та спираючись на лєнінськ кооперативний план, Комуністична партія та Радянський уряд в п тиці проведення землеустрою основним критерієм вважали поступк перехід до комуністичних форм господарювання. Це означало, що жава брала на себе зобов'язання в першу чергу землевлаштувати лективні господарства, вважаючи цю форму землеустрою найбільш ціональною. Близьким до колективної форми землеустрою було і мадське багатопілля, що закладало шляхи до впровадження досягн агротехніки і використання складних сільськогосподарських ма та ін. Третьою вигідною формою землеустрою була організація вис ків із запровадженням громадських сівозмін.

Основний закон про трудове землекористування, схвалє 27 травня 1922 р. II сесією ВУЦВК шостого скликання, вважав м ливим проведення землеустрою і за старими формами землекорис вання, як то: подвірно-участкова, черезсмужна, хутірська і відруб общинна і мішана¹. Однак ці форми землеустрою були визнані не цілими, бо вони не сприяли зміцненню основної маси селянських г подарств, або вели до утворення куркульських господарств і в майб ньому могли стати гальмом у справі колективізації.

Таким чином, рекомендовані Комуністичною партією та уряд форми землеустрою передбачали розвиток громадської солідарності ред трудящого селянства та вели до поступового руйнування віков консерватизму дрібнобуржуазних мас.

Наведення порядку в землекористуванні сприяло поліпшенню с новища сільської бідноти. Ці заходи не влаштували сільську бу жуазію. Куркуль при таких умовах втрачав свої економічні перева а нерідко був поставлений перед фактом вилучення земельних лишк які він приховував. Доки залишалася невлаштована земля, куркуль було зручніше оббирати сільську бідноту або привласнювати її зем

Цінний матеріал про ставлення різних груп селянства до пита землеустрою дають анкети, розповсюджені Наркомземом УРСР у 1923 по різних районах України. Серед питань анкети стояло і таке: «Х виступає противником землеустрою?»² У більшості випадків на це г тання відповідали, що противниками землеустрою виступають «всі у кого земоргани відбирають або відібрали лишки землі», «заможн клас», тобто куркульські прошарки села³. Вказуючи на куркуля противника землеустрою, журнал «Звезда», орган Катеринославськ губкому КП(б)У, писав: «Основним гальмом у землеустрої стало ку культво, яке одержало відрубні і хутірські ділянки, жило приспіву чи і не бажало загального землеустрою»³.

За землеустрій з самого початку виступили ті групи селян, я одержали землю в ході соціалістичної революції і опинилися перед лєкоземеллям, черезполосицею та іншими земельними незгодам У першу чергу це сільська біднота, яка не мала достатньої кілько живого та мертвого реманенту і в умовах існуючої земельної плутани не могла ввести в господарський обіг одержаних ділянок землі. У Р дянської держави не вистачало необхідних коштів, щоб допомогти мі йонам розпорошених селянських господарств. Ось чому в цих обстав нах частина бідноти змушена була брати позики у куркулів на каба них умовах. Не бажаючи знову попадати в економічну залежність н

¹ Стенографический отчет II сессии ВУЦВКа VI созыва, 24—27 мая 1922. Изд-во Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета. Харьков, 19 стор. 109—114.

² Див. ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 5, спр. 350.

³ «Звезда», 1925 р., № 9, стор. 73.

куркуля, сільська біднота, спираючись на підтримку диктатури пролетаріату, стала активним поборником землеустрою. У вказаних анкетах НКЗС на питання: «Хто виступає ініціатором землеустрою?» знаходимо відповідь: «КНС та сільська біднота». Одна з анкет містила таку відповідь: «Дійсними ініціаторами і прихильниками справи являються виключно бідняки»¹. В іншій — більш яскрава відповідь (село Кобижча, Ніжинського округу): «Прихильниками землеустрою виступили місцева організація КНС, передові люди, які побували на фронтах громадянської війни, майже всі червоні партизани»². У деяких анкетах вказувалося, що землеустрій підтримували «більш культурне покоління середняків і прийшлий елемент»³. Остання категорія — це робітники, які змушені були осісти на селі в зв'язку з розрухою у промисловості.

Що стосується ставлення середняків до питань землеустрою, то вони в своїй значній частині проявляли хитання. Такої позиції в першу чергу дотримувались ті представники цього прошарку, які в ході революції не одержали землі. Саме вони боялися, що під час землеустрою їх земельні ділянки підуть у загальну розверстку і, таким чином, будуть втрачені. Ці землі середняків здебільшого куплені на трудові заощадження в дореволюційний час, були добре оброблені. Вказуючи на такі настрої середняків, окружна нарада земельних робітників Прохурівщини 23—25 вересня 1924 р. відзначала, що «середняки бояться землеустрою, бо вважають, що ті землі, які вони купували і опрацьовували довгі роки, будуть переділені»⁴. Значна кількість середняків вважала, що бувша надільна земля — це непорушна власність, яка ні в які переділи при будь-якому законодавстві йти не може, бо «це моя кров, це моє життя»⁵. До подібних висновків нестійких середняків спонукала і куркульська агітація.

Щоб зламати консерватизм середняка, необхідна була величезна роз'яснювальна робота і наполегливість. У цій кропіткій, державно корисній справі на допомогу партії і урядові прийшли класові організації незаможного селянства. Організації незаможних першими порушують питання про проведення землеустрою в земельних товариствах. Так, на з'їзді КНС Одеського повіту, що відбувався в лютому 1923 р., було вирішено клопотати перед органами влади про проведення в повіті землеустрою на площі 200 тис. дес.⁶. У 1923 р. в с. Петрівка на Миргородщині 52 сім'ї незаможних селян дружно почали боротьбу за проведення землеустрою із впровадженням чотирипільної сівозміни. Проти вимоги незаможників виступили куркулі. Боротьба за землеустрій на селі була перенесена в окружний виконавчий комітет, а потім і в окружну судову земельну комісію. Органи Радянської влади підтримали бідноту, і в селі було проведено землеустрій⁷. Такі випадки мали місце в десятках сіл кожного району республіки.

Внаслідок роз'яснювальної роботи організацій незаможників середняк все частіше і частіше стає спільником сільської бідноти і разом з нею виступає проти куркульства, яке намагалося зберегти старі форми землекористування.

Класова боротьба в українському доколгоспному селі, що точилася навколо питань землеустрою, набувала найрізноманітніших форм. Перш за все куркулі використовували радянське законодавство, зокрема своє

¹ ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 5, спр. 350, арк. 91.

² Там же, арк. 173.

³ Там же, арк. 168.

⁴ Там же, спр. 116, арк. 198.

⁵ Там же, спр. 350, арк. 89, 95, 128.

⁶ Газ. «Комуніст», 20 лютого 1923 р.

⁷ Ж. Радянський селянин» (орган НКЗС України), 1924, № 13, стор. 25—26.

право участі, як землекористувачів, в зборах земельних товариств. Вони прагнули схилити учасників зборів до прийняття вигідних для себе рішень. Як відомо, рішення про проведення землеустрою набувало чинності, коли його схвалювали дві третини членів земельного товариства була зібрана відповідна сума грошей для оплати землеустроюних робіт¹. Спираючись на ці положення «Земельного кодексу», куркулі відхиляли пропозиції бідноти про проведення землеустрою. Так, у с. Старовірівка Красноградського округу в 1923 р. 26 куркулів виступили проти 611 селян, які схвалили рішення про землеустрій. Нічого не домогшись на зборах, глитаї звернулися із скаргою до районної судової комісії. Судова комісія відхилила безпідставне протиставлення волі меншості абсолютній більшості трудівників села. І землеустрій було проведено². У с. Березівка Первомайського округу проти 522 дворів членів КНС і сільської бідноти, які наполягали на проведенні землеустрою в 1923 р., виступили куркулі. На боротьбу з біднотою 21 куркульське господарство села згуртував бувший волосний писар. Сам він користувався 21 дес. землі при наявності 5 їдців, тобто мав значний лишок землі. Куркулі Березівки теж всіляко намагалися відвернути селян від переходу до нової системи землеустрою. Мета їх була цілком очевидною: приховати землі при існуючій плутанині і тим самим зберегти свої економічні переваги³. В с. Кобижча Ніжинського округу проти сільської бідноти, членів КНС, виступили куркулі та їх прихильники з числа «зятів і родичів куркулів, які одержали від них по смужці землі для надання своїй групі більш поміркованого забарвлення»⁴.

Нерідко на зборах земельних товариств при обговоренні питань про землеустрій між куркулями і сільською біднотою відбувалися гострі суперечки, які переходили в бійку. Журнал «Земельник» писав, що у Вінницькому окрузі в 1924 р. під час обговорення цих питань «було вже чимало випадків, коли селянські збори з цього приводу закінчувалися гострими суперечками, а то й просто бійкою між двома, трьома ворожими групами»⁵.

Характеризуючи класову боротьбу, що розгорілася в селах Катеринославщини в 1924 р., губком КП(б)У в журналі «Звезда» писав: «Гальмом до проведення землеустрою стали конфлікти, які виникають між окремими групами селян. Особливо гальмують куркулі, які не бажають віддавати своїх кращих ділянок і вдаються до зриву договорів»⁶. На ці ж причини вказував відділ землеустрою і меліорації НКЗС УРСР в звіті за 1925/26 рік. Тут значилося, що землевпорядженням заважає «надзвичайна активність, яку проявляють в окремих округах куркульські верстви»⁷.

Інколи куркулі діяли і більш підступно. Враховуючи прагнення сільської бідноти до ліквідації черезсмужжя, далекоземелля і відсутності у неї необхідних коштів для оплати робіт по землеустрою, куркулі погоджувалися внести необхідну суму. При цьому ставилася умова: кращі землі будуть відведені тим господарствам, які внесуть гроші. З цього приводу Наркомзем УРСР у докладній записці Держплану республіки від 21 березня 1925 р. вказував: «Були і такі випадки, коли

¹ Стенографический отчет II сессии ВУЦВКа VI созыва, 24—27 мая 1922 г. Изд-во Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета. Харьков, 1922, стор. 109—114.

² ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 5, спр. 350, арк. 26.

³ Там же, арк. 61.

⁴ Там же, арк. 177.

⁵ Ж. «Земельник» — громадсько-професійний та науковий щомісячник науково-технічної секції Укрбюро Всеробітземлісу, 1925, № 1, стор. 139.

⁶ «Звезда», 1925, № 3, стор. 46.

⁷ ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 6, спр. 510, арк. 3.

куркулі за право вибору і відводу до однієї ділянки кращих земель сплачували всі затрати по землеустрою і тим створювали для бідняцьких і середняцьких господарств кабальні умови існування»¹. Так, у селі Олексівка Бердянського округу ще в 1921 р. було порушено питання про проведення землеустрою. Почали збирати гроші. Але куркулі вирішили повернути справу по-своєму. Підмовивши частину середняків, вони добилися, що земля, причому краща і розташована ближче до села, у жовтні 1922 р. була розподілена за їх бажанням. Багато куркулів при цьому закрипили за собою і земельні лишки. В той же час більше 100 бідняцьких господарств залишилося майже зовсім без землі. Сільська біднота звернулася за підтримкою до радянських установ. Куркулі затіяли судову тяганину. Тільки в 1924 р. питання про влаштування землі було розв'язане на користь бідноти². У Костянтинівському районі Донецької губернії в 1924 р. куркулі провели землеустрійні роботи окремо від основної маси селян. У результаті такого землеустрою сільська біднота одержала значно гірші землі³.

Не відмовлялися куркулі і від випробуваних у дореволюційні часи методів «впливу» на землемірів, вдаючись до підкупів і хабарів. При цьому вони враховували склад землеустрійників, серед яких був чималий прошарок старих спеціалістів. Ми не можемо відкидати і можливість свідомих провокацій з боку «спеців», щоб настроїти бідноту проти Радянської влади. Такі дії землемірів приводили до того, що у куркулів залишалися кращі землі і в розмірах, які значно перевищували надільні норми. На IV з'їзді КНС селянин Лісун розповідав, що в с. Анкерман Мелітопольського округу землю розподіляли куркулі, одержуючи її «і на брата, і на свата, і на кума, і на кого хочеш, кого і в живих немає»⁴. Безумовно, такий розподіл викликав незадоволення сільської бідноти. На IV сесії ВУЦВК сьомого скликання народний комісар земельних справ Клименко говорив, що «суперечки на ґрунті землеустрою виникали і в зв'язку з тим, що спершу землеміри обслуговували ті верстви населення, які мали гроші»⁵.

Намагаючись перешкодити проведенню землеустрою, куркулі вдавалися і до судової тяганини. Вони скаржилися, що землеустрійні перекроює їх землі, встановлює нові невідгідні для них межі, приводить до незаконного відібрання землі. Затіяні куркулями судові справи заважали втіленню в життя рішень земельних товариств про проведення землеустрою. З розгортанням роботи по влаштуванню земель невпинно росла і кількість судових позивів куркулів проти вимог бідноти. На V Всеукраїнському з'їзді КНС велика кількість делегатів вказувала, що проведення землеустрою гальмує куркуль, затіваючи судову тяганину. Так, делегат Ізюмського округу Ф. Є. Федорченко говорив: «Куркуль шукає таких, як він, і починається судовий процес, доходить до району, потім до округу і далі. А внаслідок отримується, що він має кращі землі»⁶. На подібні зловживання вказували на з'їзді делегат Кузьменко з Лубенщини, Кравченко з Харківського округу, Сухенко з Могилівського округу. Тесленко з Кам'янецького округу та інші⁷.

¹ ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 6, спр. 524, арк. 132.

² «Звезда», 1924, № 10, стор. 61—63. Мова йде про договори, які укладали землеустрійні організації і сільські товариства на проведення землеустрою.

³ ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 6, спр. 105, арк. 13.

⁴ IV з'їзд неможливих селян України. Харків, Вид-во Оргвідділу ВУЦВК, 1924, стор. 140.

⁵ IV сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету VII скликання, 1—4 листопада 1923 р. Харків, Вид-во Оргвідділу ВУЦВК, 1924, стор. 65.

⁶ V Всеукраїнський з'їзд Комітетів неможливих селян. Стенографічний звіт. Харків, 1927, бюлетень № 4, стор. 28.

⁷ Там же, стор. 33—46.

Характеризуючи цю форму класової боротьби куркуля проти землеустрою та її розмах, Г. І. Петровський на Х з'їзді КП(б)У говорить, що за останні два роки з 251 тис. справ, розглянутих земельними судовими комісіями республіки, 50% стосується «боротьби бідноти і середняків з куркулем за землеустрій»¹. Яскраву картину зволікання землеустрою з допомогою судової тяганини дає звіт Наркомземи Х з'їзду Рад України. На 1 серпня 1926 р. через судову тяганину землеупорядкування тривало один рік на 11,7% всієї землеупорядкованої площі, два — на 48,3%, три — на 31,1%, чотири — на 7,1%, п'ять — на 1,3% і шість років — на 0,5% землеупорядкованої площі². Наведені дані яскраво свідчать про те, що майже повсюдно куркуль чинив опір землеустрою, зволікав його, намагаючись зберегти свої економічні переваги на селі і не дати можливості сільській бідноті і середнякам підняти продуктивність господарства. Розв'язуючи питання землеустрою, земельні судові комісії незмінно ставали на захист класових інтересів сільської бідноти і середняків. При цьому вони керувалися основними принципами аграрної політики диктатури пролетаріату. Одночасно вони захищали неможливе селянство від спроб куркуля використати нову економічну політику в своїх інтересах. Земельні судові комісії суворо проводили прямолінійну політику непорушності трудового землекористування.

Терплячи поразки на зборах земельних товариств, де біднота і середняки єдиним фронтом виступали за проведення землеустрою, не зважаючи підтримки з боку органів державної влади, куркуль вдається до залякування і терору. Картину класової боротьби навколо питань землеустрою змалював у виступі на нараді по роботі на селі при ЦРКП(б) 22 вересня 1925 р. секретар Полтавського губкому КП(б) Г. О. Ракітов. Він говорив: «Активний опір куркульських груп проведенню землеустрою посилюється з кожним днем. Форми цього опору різноманітні — від самих простих «мирних» під прапором закону і земельного кодексу — до самих хуліганських, методів фізичного примусу, терористичних та інших видів збройного опору»³.

Найбільш жорстоко куркулі розправлялися з своїми односельцями, які виступали застрільниками у проведенні землеустрою. Таку с. Веремівка Золотоніського округу у квітні 1925 р. куркулі вбили двох членів КНС, які виступили за землеустрій⁴. У с. Жашкове на Лубенщині від їхніх рук загинув активний пропагандист землеустрою М. Ковтун⁵. У селі Петрівка на Миргородщині куркулі напали на сілника М. К. Івашенка. Під час нападу Івашенко був важко поранений, а його дружину вбили⁶.

Вдається куркуль і до масового терору, підпалюючи господарські будівлі та хати прихильників землеустрою. Так, протягом 1925 р. кілька пожеж на цьому ґрунті виникло у Турівському, Роменському і Чортківському районах Полтавської губернії⁷.

Куркульський терор був спрямований і проти землеустрійників. Так, сільські багатії неодноразово погрожували землемірові Синявській сільраді Роменського округу, вимагаючи припинити складання

¹ Десятий з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України. Стенографічний звіт. Булетень № 12, стор. 20.

² ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 6, спр. 181, арк. 13.

³ ЦПА ІМЛ ЦК КПРС, ф. 17, оп. 216, спр. 375/3, арк. 64.

⁴ ЦДАЖР УРСР, ф. 1, оп. 2, спр. 3773, арк. 107.

⁵ ЦДАЖР УРСР, ф. 1, оп. 2, спр. 4107, арк. 13.

⁶ «Більшовик Полтавщини» (орган Полтавського губкому КП(б)У та губвиконкому), 3 липня 1925 р.

⁷ ЦДАЖР УРСР, ф. 1, оп. 2, спр. 3773, арк. 172; спр. 4224, арк. 61; ПА ЦП ЦК України, ф. 27, оп. 1, спр. 150, арк. 3.

землеустрійних планів. Коли погрози не залякали представника Радянської влади, куркулі підпалили креслярню, в якій і згоріли всі плани нового поділу земель¹. В селі Мутині Конотопського округу п'ять озброєних куркулів, незадоволених землеустроєм, що розпочався на селі, в ніч з 12 на 13 серпня 1925 р. вирішили знищити землеустрійні документи. З цією метою вони залізли в хату, де лежали плани землеустрою. Землеустрійник І. М. Усенко став захищати документи. Озвірілі куркулі вбили мужнього захисника інтересів сільської бідноти².

Але куркульські вилазки і терор не могли залякати передову, найбільш свідому частину бідняків і середняків, які виступали ініціаторами землеустрою. Рух селян за землеустрій з місяця в місяць зростає і міцніє, ламаючи опір класового ворога — куркуля. На кінець відбудовного періоду було землевлаштовано 2,8 млн. дес. селянських земель³.

Землеустрій був одним з проявів боротьби за соціалізм, боротьби, яка «крок за кроком, вершок за вершком» вела до завоювання «нової соціалістичної Росії» і фактично стала «боротьбою за громадський обробіток землі»⁴. Соціалістичний землеустрій був одним з елементів у комплексі політичних і економічних заходів, здійснюваних Комуністичною партією і диктатурою пролетаріату, який долав «вікову силу звички дрібного власника, змінював його психологію, переконував селянина в перевагах нового життя»⁵.

Постійно підтримуючи сільську бідноту і спрямовуючи її боротьбу проти куркульства щодо питань землеустрою, Комуністична партія і Радянський уряд ставили завдання піднести сільськогосподарське виробництво і тим самим в умовах існування диктатури пролетаріату наблизити селянство до колективного господарювання, повернути село з старих шляхів розвитку сільського господарства на шлях соціалістичних перетворень. У запеклій класовій боротьбі, що точилася навколо землеустрою, ще більше міцнів союз робітників і трудящих селян, що забезпечило в майбутньому масовий перехід трудівників села до колективного ведення господарства.

¹ ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 6, спр. 510, арк. 3.

² ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 6, спр. 529, арк. 44.

³ ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 15, спр. 460, арк. 18.

⁴ В. І. Ленін. Твори, т. 28, стор. 307.

⁵ 50 років Великої Жовтневої соціалістичної революції. Тези ЦК КПРС. К., Політвидав України, 1967, стор. 14.